

OTROŠKI AVTIZEM IN SORODNE MOTNJE

Avtorica. MARJETA TRSTENJAK (TESTinfo letnik 10 (2005-2006), št. 1)

V sodelovanju s Pediatrično kliniko iz Ljubljane smo maja 2005 že drugič izpeljali dvodnevni seminar o otroškem avtizmu in sorodnih motnjah, ki so ga pripravile psihologinji Barbara Žemva in Bernarda Dobnik Renko ter specialna pedagoginja Elza Sabolič. V prvem delu so prikazale teoretična izhodišča in psihološko diagnostiko, v drugem pa sodobne terapevtske pristope. Bistveni del seminarja so bili videoposnetki avtističnih otrok, ki so udeležencem omogočili bolj zanesljivo prepoznavati motnjo v vsej njeni raznolikosti.

Skoraj vsi udeleženci (96 %) so ob koncu seminarja zapisali, da so pridobili napotke za praktično delo in tudi odgovore na vprašanja, ki so si jih o avtizmu postavljali pred udeležbo na seminarju. Udeležencem je bilo najbolj všeč to, da so predavateljice vsebine podajale zelo konkretno, s praktičnimi primeri in uporabnimi metodami. Razumljivo predstavljene teme ter strokovne, angažirane in simpatične predavateljice so po mnenju udeležencev pritegnile k poslušanju in sodelovanju.

.....

Za ve tiste, ki ste seminar zamudili, pa seveda tudi vse, ki vas to zanima, je Marjetka Trstenjak pripravila kratek povzetek iz knjige Robina Dunbara *Grooming, gossip and the evolution of language* (1996) ter nekaj naslovov knjig, ki bi vam morda koristile pri vašem delu.

Otroci razvijejo **spodobnost razumeti, kaj druga oseba misli (prepričanja, želje, strahove in upe lahko pripiše nekemu drugemu, hkrati pa verjameš tudi, da oseba ta občutja resnično doživlja kot svoja mentalna stanja)**, na podlagi dolgotrajnega (približno štiriletnega) intelektualnega eksperimentiranja s (socialnim) svetom. Vseeno pa nekateri ljudje tega nikoli ne razvijejo. Približno od leta 1940 pravimo, da imajo ti posamezniki sindrom avtizma. Avtistični ljudje – večina je moških, kar nakazuje na jasno dednostno komponento – se razlikujejo po stopnji oškodovanosti. Nekateri so zelo prizadeti in nikoli ne razvijejo jezikovne zmožnosti ali izkazujejo sposobnosti za socialno interakcijo. Drugi razvijejo jezikovno zmožnost, a ostanejo socialno izolirani.

Za avtiste sta ključni dve značilnosti. Prva je konsistenten neuspeh na *testih napačnih prepričanj*, druga

Test napačnih prepričanj ugotavlja, ali se otrok zaveda, da ima lahko nekdo napačno prepričanje (ali vsaj prepričanje, za katerega otrok predvideva, da je napačno). Klasičen primer predstavlja *test Sally in Ana*. Sally in Ana sta dve punčki, ki ju damo otroku in mu jih predstavimo po imenih. Otroku tudi pokažemo, da ima Sally nekaj bombonov, ki jih skrije pod blazino na stolu. Ko to stori (morda s pomočjo otroka), Sally zapusti sobo. Ana med Sallyjino odsotnostjo vzame bombone izpod blazine in jih da v svoj žep. Ko se Sally vrne v sobo, otroka vprašamo: "Kaj misli Sally, kje so bomboni?" Otroci do četrtega leta starosti bodo odgovorili: "V Aninem žepu." Približno pri štirih letih in pol pa bodo odgovorili: "Pod blazino," in z zarotniškim žarom dodali: "Ampak jih ni tam."

pa je očitna nezmožnost sodelovanja v simbolni igri pretvarjanja. Psiholog Allan Leslie meni, da sta ti dve značilnosti globoko povezani. Ker ne spoznajo, da imajo lahko drugi ljudje neresnična prepričanja (ali vsaj prepričanja, ki naj bi bila napačna), si ne morejo predstavljati, da bi bil svet lahko drugačen kot je zdaj. Poledica tega je, da ne morejo sodelovati pri simbolni igri. Ne bodo se npr. pretvarjali, da spijo, zato da bi se z nekom pošalili. Prav tako ne bodo lagali, ker se moraš pri laganju zavedati, da druga oseba morda ne ve vsega, kar veš ti. Avtistična oseba preprosto predvideva, da je svet transparenten, da ima sama enake informacije kot jih ima njeno okolje.

To se vidi tako, da avtistična oseba sprejme svet točno tak, kot se ji kaže, "dobesedno". Primer, ki ga je povedala mama avtističnega najstnika, prikazuje, kako pri avtistih ne pride do spoznanja, da ima oseba v mislih nekaj drugega kot izražajo besede. Preden je šla mama na obisk k sosedom čez cesto, je svojemu avtističnemu sinu naročila, da naj zagotovo *povleče vrata za sabo* (ang. pull the door behind him), če bo morda prišel za njo. Čez nekaj časa je naredil točno tako, kot mu je mama naročila, s tem da je vhodna vrata najprej vzel s tečajev.

Pri njih ne pride do razumevanja npr. metafor oz. avtist ne zna zapolniti manjkajočih podrobnosti z informacijami iz spomina oz. zgodovine. Tisti z blažjo obliko prizadetosti (npr. z Aspergerjevim sindromom) si ob normalni inteligentnosti lahko izdelajo približna pravila, ki jim pomagajo pri pravilnih odločitvah v socialnih situacijah (npr. take s škatlo bombonov ali punčkama Ano in Sally). Očitno pa ne znajo povedati, zakaj ta pravila delujejo.

Morda nam pri lažjem razumevanju težav avtistov lahko pomaga Dunbarjev primer:

Ne glede na to, kako rad imam glasbo, nimam posluha. *Mozartovo serenado v es-duru* prepoznam, ko jo slišim, vseeno pa iskreno povedano ne znam ločiti, ali gre za b-dur, a-mol ali gis-dur. Glasbenik pa bi takoj vedel, v katerem duru je skladba, tudi če bi jo slišal prvič. Naučil sem se prepoznati tonalitete kot specifičen niz not, a nimam pojma, zakaj se nek tonovski način imenuje es-dur. Tudi če bi poskušal, ne bi mogel generalizirati pravil za prepoznavanje, ki sem se jih naučil pri drugih skladbah. Podobno je pri ljudeh z Aspergerjevim sindromom.

NEKAJ IZBRANIH NASLOVOV ZALOŽBE Western Psychological Services (www.creativetherapiststore.com):

dr. Beth Fouse in mag. Maria Wheeler: Zakladnica vedenjskih strategij za posameznike z avtizmom (A Treasure chest of Behavioral Strategies for individualis with autism)

Vsebuje tehnike, ki jih učitelji, starši in terapevti lahko uporabijo pri pogosto zahtevnem vedenju, ki ga izkazujejo ljudje z avtizmom. V začetku razloži, zakaj se posamezniki z avtizmom vedejo drugače in kako težave pri komuniciranju, senzorični in fizioloških potrebah vplivajo na njihovo vedenje. V nadaljevanju se seznanimo z načini odzivanja na socialna in emocionalna vprašanja, s strukturiranjem okolja, ki obeta uspeh, z načini povečevanja želenega vedenja in zmanjševanja neželenega ter premagovanja krize, vključno z agresijo, togotnimi izbruhi, samostimulacijo, pobegi od doma, težavami s spanjem in še več. Zaključna poglavja razlagajo, kako oblikovati načrt za obravnavo in kako se izogniti napakam pri izvedbi. V prilogi najdemo vzorce načrtov, liste za zbiranje podatkov in uporaben seznam virov.

mag. Linda A. Hodgdon: Vizualne strategije za izboljšanje komunikacije (Visual Strategies for Improving Communcation)

Ljudje z avtizmom, motnjami komuniciranja ali učnimi težavami imajo pogosto bolj razvito vidno zaznavanje kot slušno. Bolje se izkažejo, če sporočila tudi **vidijo**, ne le slišijo. V tej knjigi boste izvedeli, kako uporabljati vizualne strategije za izboljšanje komunikacije z otroki in odraslimi, ki imajo avtizem, Aspergerjev sindrom, učne težave ali razvojne motnje. Vsebuje specifične tehnike, vključno z načrti, koledarji, ..., *pomočniki* za potovanja, tehnike vodenja v razredu in strategije za organiziranje življenja. Obljubljajo praktičnost in preprosto izvedbo.

Catherine Maurice ter dr. Gina Green in dr. Stephen C. Luce (sourednika): Vedenjske intervencije za otroke z avtizmom (Behavioral Intervention for Young Children with Autism)

Raziskave kažejo, da je najbolj učinkovita obravnava predšolskih otrok z avtizmom ali pervazivno razvojno motnjo uporabna vedenjska analiza. Ta priročnik daje staršem, terapevtom in učiteljem vse potrebne

informacije za izvajanje programa vedenjske obravnave. Otroci, ki so deležni tukaj opisane pomoči, kažejo pomemben, trajen in včasih celo dramatičen napredek, idealna starost za obravnavo pa je med dve in pet let. Starši in strokovnjaki so sodelovali pri oblikovanju delovnih listov, usmerjenih na točno določeno vedenje, pri iskanju učnih sredstev, pri odgovorih na pogosta vprašanja in drugem. Knjiga vodi bralca čez labirint terapevtskih možnosti, s tem da ločuje uspešne od tistih, ki se niso izkazale.